

Obama nungara. Foto: Piter Kehoma Boll. Wikimedia Commons, CC BY-SA 4.0.

KÖTTÄTANDE PLATTMASKAR

Den köttätande plattmasken *Obama nungara* är ett exempel på hur en art kan gå från att vara okänd till att bli invasiv. Den enkla förklaringen ligger i bristen på naturliga fiender och tillgången till rikligt med föda, som i det här fallet daggmaskar. I Europa saknar plattmasken naturliga fiender, vilket ger den fritt spelrum att sprida sig.

Daggmaskarna är hotade

Det finns två olika sorters plattmaskar som är på väg att etablera sig i Europa och även ta sig in i Sverige. Den ena heter Nyzeeländsk plattmask (*Arthurdendylus triangulatus*) och den andra har nyligen fått namnet *Obama nungara*. Båda arterna är köttätare och livnär sig främst på vanliga daggmaskar, men deras meny kan även inkludera små snäckor och sniglar. Ingen av dessa båda arter har några naturliga fiender i Sverige. De är dessutom lätt giftiga med bitter smak vilket medför att få rovdjur vill äta dem. Plattmaskarna (framför allt *O. nungara*) har dessutom visat sig kunna bli väldigt invasiva där de dykt upp utanför sitt naturliga upptagningsområde.

Var gömmer sig plattmaskarna?

Plattmaskarna är mest aktiva efter skymningen, då kan de synas ovanpå jord eller på material som ligger på marken. Under den ljusa delen av dygnet gömmer de sig oftast under exempelvis löv, stenar, grenar och växter i trädgården. De skulle med all säkerhet trivas bra i komposten. De sprids oavsiktligt via växtmaterial, då de gömmer sig i och under krukor som växter levereras i.

ÅTGÄRDER VID FYND

1. **Fotografera** plattmasken ur flera vinklar.
2. **Rapportera in** fyndet i artportalen (först behöver man skapa ett konto, sedan kan man rapportera in fynd). <https://www.artportalen.se/>
3. Vid osäkerhet på om det är en plattmask – kontakta Länsstyrelsen för expertutlåtande.
4. **Döda individen** – vänta inte på eventuellt svar från Länsstyrelsen.

Plattmaskar dödas genom frysning eller kokning. Samla upp dem i en burk, använd handskar eftersom deras slem kan irritera huden. Frys minst ett dygn eller håll kokande vatten i burken. Klipp inte itu plattmaskarna, de överlever det och då blir det två individer.

I trädgården lever de främst på jorden skyddade av löst material eller låga växter. De kan gå ner till 10 centimeter i jorden för att jaga daggmaskar.

Vad kan jag göra för att undvika spridning?

Som alltid gäller det att vara noggrann och riskmedveten när nya växter inhandlas. Speciellt växter som kommer från andra länder. Undersök växten och krukans noga i butiken. Leta inte bara efter plattmaskar utan alla typer av skadegörare. Fråga om det är något som du inte känner igen. När du kommer hem med växten så placeras den i ett större kar av något slag. Lämpligt är en större plastbalja. Låt växten stå där minst 24 timmar och helst 14 dagar. Under 14 dagar hinner många gömda ägg kläckas. Vattna och sköt växten som en krukväxt. Undersök växten och området i karet dagligen vid olika tidpunkter, både när det är ljus och mörkt. Vid planteringen undersöks jordklumpen extra noga. Syns något som liknar ägg kläms dessa sönder. Om det är långtidsverkande näring (är också små runda kulor i jorden) så blir förlusten att näringen frigörs snabbare än tänkt. En liten förlust i förhållande till vad en ny skadegörare kan ställa till med i trädgården.

Vilka problem kan plattmaskarna skapa i Sverige?

Exakt vad som kan hända vet ingen just nu (2024). För det finns dåligt med uppgifter om hur snabbt de skulle kunna föröka sig i Sverige och hur mycket kyla de tål. Men risken är väldigt stor att de kan skapa stora problem. För det är små skillnader mellan klimatet i Frankrike och i södra Sverige. I takt med att klimatet förändras blir det mer passande för plattmaskarna. Det som är säkert är att de kan övervintra på frostfria platser och att de har förmåga att fortplanta sig i Sverige. När den spanska skogssnigeln kom in i Sverige visste man ungefär lika lite om den. Och vad som hände vet vi nu.

Problemen som plattmasken kan ställa till med är betydligt mycket större än vad snigeln ställer till med. Får vi en invasion av plattmaskar som äter daggmaskar kommer vi få brist på daggmaskar (i Storbritannien har man gjort beräkningar och fått fram 20 procents minskning av daggmaskbeståndet i vissa områden på grund av plattmaskar). Det i sin tur kommer leda till att strukturen i jorden blir sämre och förmultningen av växtmaterial går långsammare. Resultatet blir att växter både i naturen och i våra trädgårdar får svårare att klara sig. En stor del av vår biologiska mångfald är hotad, och ur ett yrkesmässigt perspektiv står även betydande ekonomiska värden på spel.

VAD GÖR MYNDIGHETER OCH VÄXTIMPORTÖRER?

- Just nu (2024) pågår en diskussion mellan växtimportörer, Länsstyrelsen Skåne och Naturvårdsverket för att ta fram riktlinjer vid import av växter. Vad ska varje led göra för att förhindra ofrivillig import av plattmasken.
- Flertalet snigelhundar utbildas till att även kunna leta efter plattmaskar. Förhoppningen är att i framtiden snabbt med hjälp av dessa hundar kunna söka igenom importerade växtpartier efter sniglar och plattmaskar.
- Ansvarig myndighet att ta fram riktlinjer vid större utbrott är Naturvårdsverket, <https://www.naturvardsverket.se/>.

Utseende

De båda plattmaskarna är mycket större än våra inhemska plattmaskar. Så hittar man unga individer som inte är fullvuxna kan det finnas svårigheter att skilja dem från våra inhemska plattmaskar.

Den nyzeeländska plattmasken kan som vuxen sträcka ut sig till 200 millimeter och bli 10–17 millimeter bred. Masken är cirka 5 millimeter tjock. Kroppen ser ut som en platt rem som är spetsig i båda ändarna. Färgen är oftast mörkare brun eller leverbrun. Runt om syns en beige rand, samma färg som undersidan som är beige med gråa fläckar. Fram och bak på plattmasken syns en rosa nyansskillnad och en rad med mörka ögon på båda sidorna. Plattmasken är ofta täckt med smuts och jord. Vid beröring känns den klibbig. Äggen är 4–8 millimeter stora och ovala med en blänkande yta, ofta svarta. Äggen läggs ett och ett. Varje ägg innehåller flera nya individer.

Obama nungara kan som vuxen sträcka ut sig till 70 millimeter längd och bli 5 millimeter bred. Den har en tjocklek på cirka 2 millimeter. Färgen är beige till mörkt brun på ovasidan med långsgående svarta streck. Det förekommer svarta individer. Undersidan är beige, ibland med gråa inslag. I nederkant runt plattmasken syns mörka ögonliknande prickar. Plattmasken är ofta täckt med smuts och jord. Vid beröring känns den klibbig. Äggen är 5 millimeter stora och klarröda från början för att sedan mörkna och bli mörkbruna. Äggen läggs ett och ett. Varje ägg innehåller flera individer.

Figur 1. Obama nungara vuxen individ med ägg. Varje ägg innehåller flera individer. (Foto: Jean-Lou Justine, Leigh Winsor, Delphine Gey, Pierre Gros, Jessica Thévenot. Wikimedia Commons, CC BY-SA 4.0.

Figur 2. Vuxenindivid av nyzeeländsk plattmask. Foto: Stephen James McWilliam. Wikimedia Commons, CC BY 4.0.

Figur 3. Här syns de rosa nyansskillnaderna fram och bak på nya-zeeländska plattmasken. Plattmasken kryper fram med den spetsiga delen först. Foto: Flickr user Rae's. Wikimedia Commons, CC BY 2.0.

Figur 4. Här syns de mörka prickarna i nederkant runt plattmasken Obama nungara. Foto: Jean-Lou Justine, Leigh Winsor, Delphine Gey, Pierre Gros, Jessica Thévenot. Wikimedia Commons, CC BY-SA 4.0.

Figur 5. Obama nungara med ett nylagt ägg. Varje ägg innehåller flera nya individer. Foto: Jean-Lou Justine, Leigh Winsor, Delphine Gey, Pierre Gros, Jessica Thévenot. Wikimedia Commons, CC BY-SA 4.0.

Figur 6. En daggmask fångad av Obama nungara. Foto: Jean-Lou Justine, Leigh Winsor, Delphine Gey, Pierre Gros, Jessica Thévenot. Wikimedia Commons, CC BY-SA 4.0.

Ursprung och spridning

Nyzeeländska plattmasken (*Arthurdendylus triangulatus*) lever naturligt på Nya Zeeland. Den upptäcktes 1965 i Storbritannien och är nu etablerad och invasiv där och på Irland. Man har hittat den i växthus på Island. Arten antas kunna etablera sig i Europa och de södra delarna av Skandinavien.

Obama nungara har hittats i Frankrike, Guernsey (Storbritannien), Portugal inklusive Madeira och Azorerna, Schweiz, Nederländerna, Österrike, Belgien, Irland, Slovakien, Italien och Spanien. Den verkar vara mest spridd i Frankrike. Frankrike är också det land som eftersökt och studerat arten mest. Där är den främst spridd utmed kusterna även om den också finns i de centrala delarna av landet. Nu, hösten 2024, har man funnit masken i offentliga planteringar i södra Sverige och i Enköping. Hit har den liftat med jord och växtmaterial som hade sitt ursprung i en tysk plantskola. Hur många andra grossistplantskolor runt om i Europa som eventuellt sprider plattmasken är oklart.

O. nungara kommer ursprungligen från Argentina eller Brasilien. Arten upptäcktes första gången i Italien 2012 men gick då under namnet *Obama marmorata*. I Sydamerika lever den naturligt och är relativt okänd. Det var först när plattmasken dök upp i Frankrike 2015–2016 som man började intressera sig för den. Där visade den sig vara invasiv. Efter noggranna studier av individerna kunde man konstatera att de inte var av samma art som *O. marmorata*. Därför fick de ett eget namn, *Obama nungara*. Denna art tros härstamma från en specifik klon i Argentina. Den har etablerat sig i Europa och antas kunna etablera sig i södra Skandinavien, vilket innefattar Skåne, Blekinge och Halland. Det har ännu inte gjorts några studier på hur den påverkat dagmaskbeståndet i franska trädgårdar.

Fritidsodlingens Riksorganisation
Ringvägen 9E, 118 23 Stockholm,
Telefon 08-556 930 81, växel 08-556 930 80
www.for.se

© 2024 FOR informationsblad
– Köttätande plattmaskar

Text: Henrik Bodin
Om någon länk slutar fungera, kontakta radgivning@for.se

Webblänkar (för vidare läsning)

Jordbruksverket

<https://jordbruksverket.se/vaxter/handel-och-resor/vaxtpass-sparbarhet-och-andra-atgarder-mot-vaxtskadegorare-inom-sverige-och-eu>

Länsstyrelsen

<https://www.lansstyrelsen.se/download/18.214f175d192b7b439f171dd3/1731317786833/Faktablad%20-%20invasiv%20plattmask,%20Obama%20nungara.pdf>
<https://www.lansstyrelsen.se/skane/om-oss/nyheter-och-press/nyheter---skane/2024-11-12-invasiva-plattmasken---obama-nungara-upptackt-i-skane.html>

Naturvårdsverket

<https://www.naturvardsverket.se/4ac73e/globalassets/amnen/invasiva-frammande-arter/pdf/djur-som-inte-forekommer-i-sverige/faktablad-djur-a4-nyzeelandsk-plattmask.pdf>
<https://www.naturvardsverket.se/amnesomraden/invasiva-frammande-arter/Arter/arter-som-ej-omfattas-av-regler/obama-nungara/>

Riksförbundet Svensk Trädgård

https://svenskradgard.se/media/rqfldlmt/faktablad_37_byt_vaxter.pdf

Sveriges lantbruksuniversitet (SLU), artfakta

<https://artfakta.se/taxa/6011980/information>
<https://artfakta.se/taxa/6331711/information>

Buglife

<https://www.buglife.org.uk/bugs/bug-directory/new-zealand-flatworm/>

Cabi Digital Library

<https://www.cabidigitallibrary.org/doi/full/10.1079/cabicompendium.109121>
<https://www.cabidigitallibrary.org/doi/full/10.1079/cabicompendium.121981>

Eppo Global Database

<https://gd.eppo.int/reporting/article-3119>

Global Biodiversity Information Facility

<https://www.gbif.org/species/8701771>

Royal Horticultural Society (RHS)

<https://www.rhs.org.uk/biodiversity/non-native-flatworms>